

Gyermekek gyásza

Tabuk között, rítusok nélkül

„...mert azt megtanultuk, hogyan
szerezzünk meg valamit, de azt
nem, mit tegyünk, ha elveszítjük
azt...”

Hogyan beszéljünk a gyermekekkel a halálról?

Hogyan készítjük fel őket a halállal való találkozásban?

Hogyan segítsük őket a gyász munkában?

Hogyan segítheti a temetkezési szolgáltató a gyász munkát?

Tabuk között...

-Nagyon kis kortól megtanulják, hogy a **halálról való beszélgetés kényelmetlen** a felnőtteknek

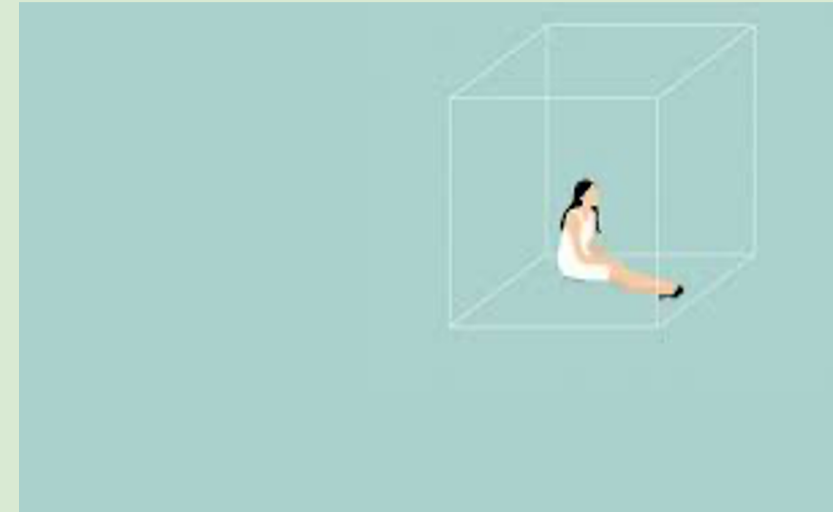
- kérdések a családtagoknak→sírni kezdenek→valami rosszat tett→nem kérdez újra, érzéseit visszafojtja
- Felnőttek aggódnak, hogy:
  - a téma felzaklatja őket, de a halál az, nem a kérdéseink
  - rontanak a helyzeten→nem vesznek tudomást a témáról
- A hallgatás →nem vesszük észre, hogy szenvednek VAGY nem érdekel minket→**egyedül érzik magukat**

“Sok tanárom nem csinált semmit, ami nem igazán segített. Kínosan éreztem magam...Nagyon-nagyon magányosnak...mint akit nem értenek meg.” (felsős fiú)

“Egyszer vagy kétszer felhoztam apámat, és mindenki úgy volt, hogy “Ó, akarsz másról beszélni?” (alsós kislány)

“Sokan távolságtartóak voltak velem, és nem igazán beszélgettek velem.” (alsós kisfiú)

“Valamit rosszat követtem el, azért érdelem ezt.”

Mit érezhet a gyermek?

- nem érti, mi történt
- milyen hatása van ennek rá vagy a családjára
- annyira elárasztó az élmény, hogy elveszítik a kontrollérzetet/félnek beszélni róla
- szégyellik, ahogy érzik magukat
- bűntudat

Rítusok nélkül...

- A **haláltudat** - az egyéni lét végeességéről szerzett tudomás
  - felnőttek → pánikbetegség, depresszió, szorongás - halálfélelem
  - távolítjuk a halált → egészségügyi intézmények
  - valóság eltávolítása, rossz minták → bizalmatlanság, tagadás
  - hiányzó hagyományok és rítusok

4 alapvető elgondolás/tézis a halálról

→ meg kell érteniük, hogy a halállal meg tudjanak küzdeni

1. A halál nem visszafordítható.
2. A halál pillanatában a létfunkciók teljesen leállnak.
3. Minden, ami élő, egyszer meghal.
4. Vannak fizikai okai annak, ha valaki meghal.

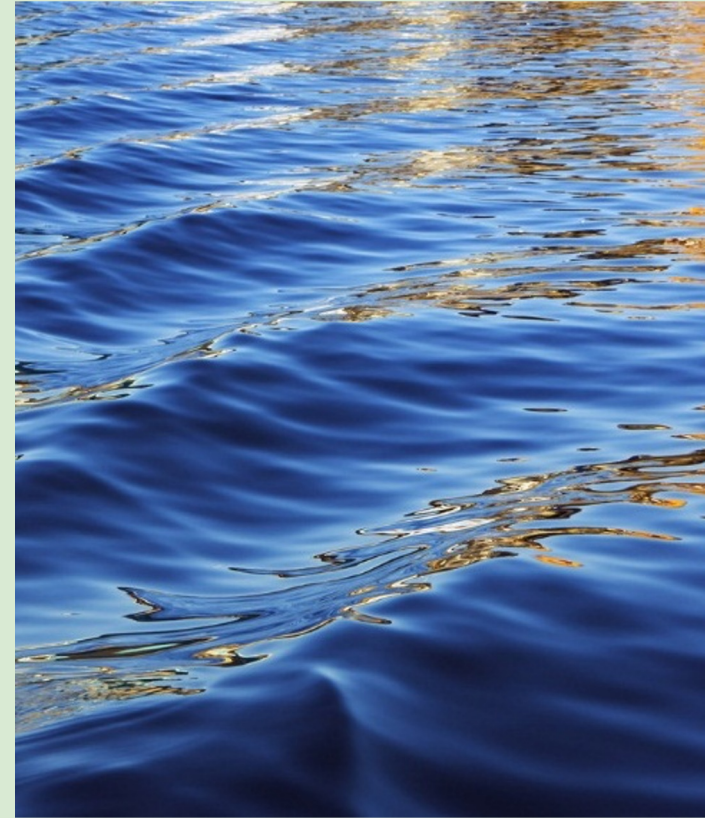
E. Kübler-Ross (1969) - állomások

Worden (1996), Wolfelt (2002) - fejlődési feladatok

- szimultán v. függetlenül
  - éréssel/növekedéssel újra át kell gondolni
  - nincs időhatár
1. elfogadni a halál valóságosságát
  2. szembenézni a veszteség fájdalmával
  3. integrálni az elhunyt emlékét a jelennel és a jövővel kapcsolatos gondolkodásba
  4. önmagunk és a kapcsolataink újraértelmezése a halál után
  5. az élet új értelme, a halál értelme
  6. új kapcsolatok kialakítása, támogató kapcsolatok erősítése

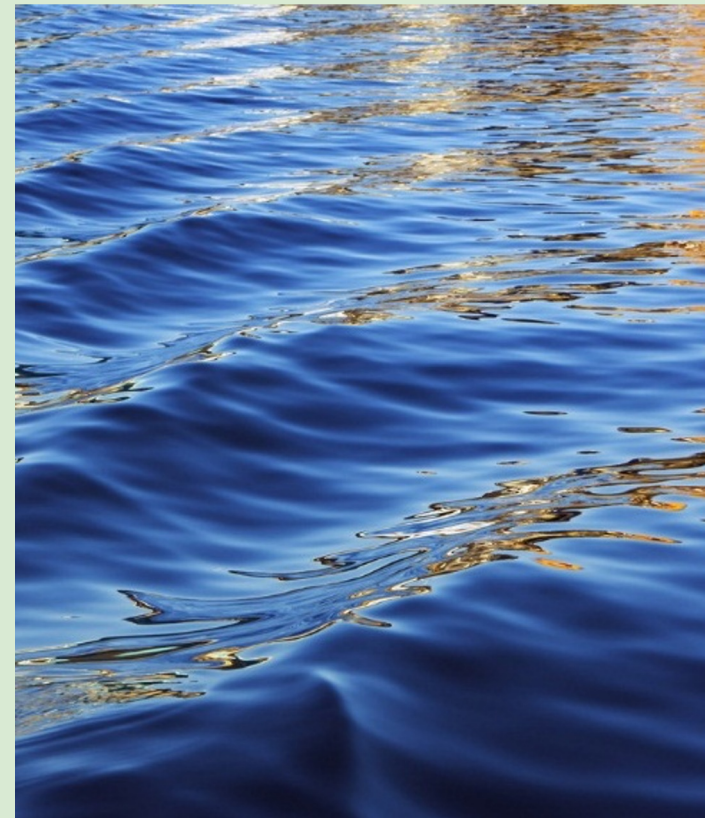
A gyermekek halálképe

- Melyik az a legkorábbi életszakasz, amiben el lehet kezdeni az edukációt?
- Mi a "legelemibb" preventív/edukációs játék?

Csecsemő-és kisdedkor (0-3. év)

- Szeparáció-individuáció fázisa (6-24.hónap)
  - átmeneti tárgyak
  - mozgásfejlődés→távolodás/függetlenedés és újraközeledés anyával
- Tárgyállandóság (24-36.hónap)
  - emlékezet és belső képzetek kialakításának képessége
  - az egy személyre vonatkozó kellemes és kellemetlen élmények egyesítése
- Halál véglegessége felfoghatatlan
- Legfontosabb a biztonság kérdése: „Mi lesz velem?”
- Halottal szembeni kíváncsiság, nincs félelem
- Szorongás: távollét a szülőtől-> kórházi látogatás jelentősége
- **Rémületet a szülők intenzív érzelmeinek kifejezése okoz és azok megtapasztalása**
- Szóhasználat fontossága: „elutazott, elaludt” – félelem az elalvástól
- Egyszerű, rövid magyarázatok a halál tényéről, temetésről a gyermek nyelvén
- Érzelmi reakciók rövid váltakozása: nyűgösség, majd újra játék

Óvodás kor (4-6. év)

- Gondolkodás fejlődése, ok-okozati összefüggéseket keres:
- Önvádak: „**Ha rossz voltam és nagyim megbetegedett, akkor azért betegedett meg, mert rossz voltam.**”
- Vigasztalás, támasz a szűk családi kör feladata
- **Minél jobban jól tolerált a testi elváltozások folyamata, annál kevésbé heves az érzelmi reakció**
- Közös őszinte beszélgetések fontossága: mese, vagy mesefilm kiválasztása - mély betekintés a gyermek érzelmi világába
- Önvádak kisimítása: „**Nem azért betegedett meg a nagyim, mert rossz voltál. A nagyim betegsége senki sem tehet.**”
- Rajzolás, festés, játék fontossága: betegség-kórház-halál-temetés témája - érzelmek indirekt kifejezése
- Direkt kérdés kontra őszinte beszélgetés: „Anyam meg fog halni?”

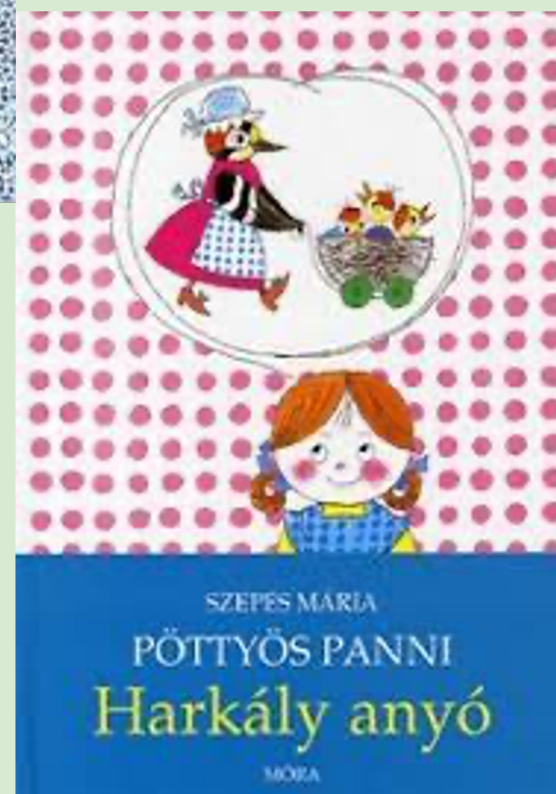
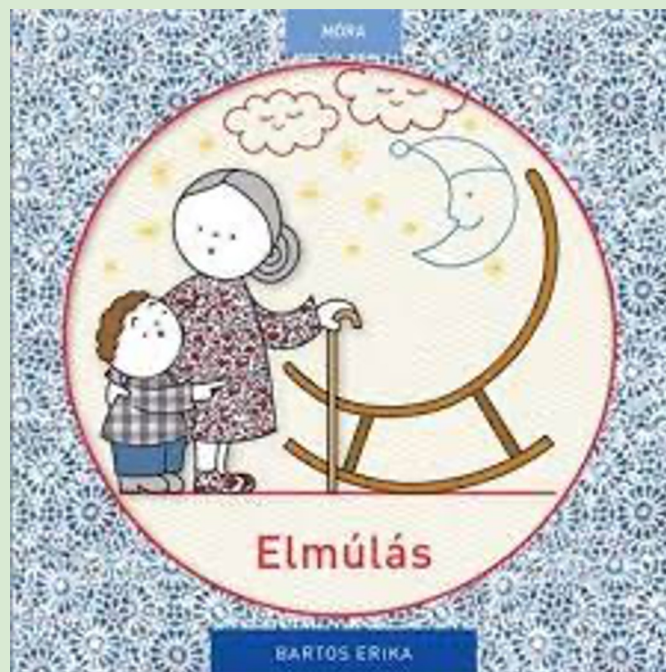
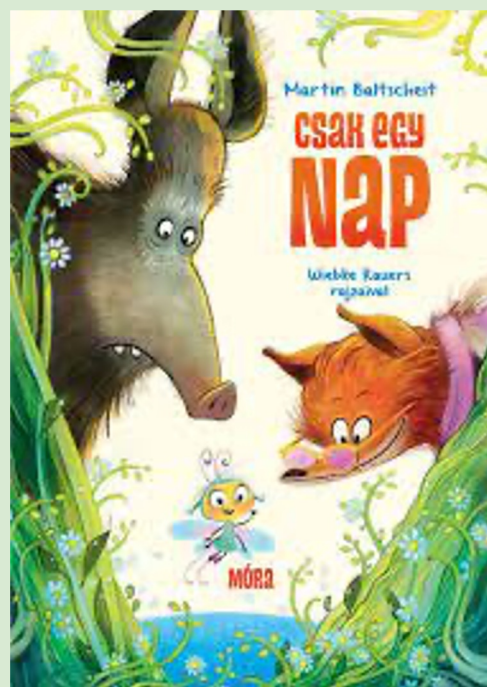

Az élet-halál törvényszerűségeinek felismerése

- A természet és az évszakok körforgása

Könyvek

Népi dalok, mondókák, népi játékok

Sim-sum fúj a szél, *(felemelt karral hajlongunk)*
Ez a kis fa jaj de fél. *(összehúzzuk magunkat)*
Minden ága megremeg, *(karjainkat remegtetjük)*
A levele leperreg. *(ujjainkat mozgatva lefele hajtjuk karunkat)*
Ej-haj semmi baj, *(fejünket rázzuk)*
Újra zöldül majd a gally. *(karunkat széttárjuk, mintha a fa lombját mutatnánk)*

•Gazdag Erzsi: Itt a tavasz

Itt a tavasz, tudod-e?
leheletét érzed-e?
Virágszájjal rád nevet
virágszagú kikelet.

Rád füttyent egy bokorból,
füttyös madár torokból.
Rügyes ággal meglegyint
s érzed, tavasz van megint.

Kovács Barbara: Köd mondóka

Köd ül a völgyben, pöffeszkedik,
szerte-széjjel terpeszkedik,
nyújtózkodik, hempereg,
földi felhő-rengeteg.

Galambos Bernadett: Kis falevél

Egy kis levél elindult,
fölkapta a szél.
Repült messze, fel az égbe
ahol sok a fény.
Őszi napfény cirógatta,
most már nem is félt,
aláhullott, megnyugodott,
bóbiskolni tért.

Népi játék – Ébredjetek virágok

BUBORÉK (Bartos Erika: Százlábú)

Szappanbuborék
Száll a szabadban.
Kapt el, ha tudod,
Fenn a magasban!
Tartsd ki tenyered!
Hull a kezedbe,
Pukkan idelenn,
Csillan a cseppje.
Mind-mind a tiéd!
Látod az égen?
Szappanbuborék
Szárnyal a szélben!

Alsós korosztály

1-2. osztályos (7-9 év)

- Gondolkodásban még sok **illogikus, mágikus elem**
- Betegséggel kapcsolatos **irracionális önvádak**: a hozzátartozó halálának ő az oka
- Erős **érzelmi megnyilvánulások**
- A **halált megelőző szakasz** a legnehezebb

3-4. osztályos (10-11 év)

- gondolkodás egyre racionálisabb
- Érzelmek megnyilatkozása visszafogottabb
- A beteg **testi elváltozása** jobban zavarják őket: kopaszság, fogyás, sebek, gyengeség, stb...
- Magatartászavar: dac, düh, neveletlen viselkedés

Kamaszok

Korai kamaszkor (12-14 év)

- szükségük van a szülőtől való eltávolodásra, de egyben kötődésre is
- Tagadás: nem kíváncsiak a részletekre
- Barát, a lelki támasz
- Érzelmektől való menekülés
- Halál bekövetkeztekor: megnyílnak, sírnak
- Gyászuk epizodikus
- Temetőlátogatás: **“Nem kell a temetőbe kimenni, ahhoz, hogy beszélgetni tudjak a Papával!”**
- Vallásosság, hit: Vádaskodás Istennel szemben - **“Miért a jók mennek el?”**

Késői kamaszkor (15-18 év)

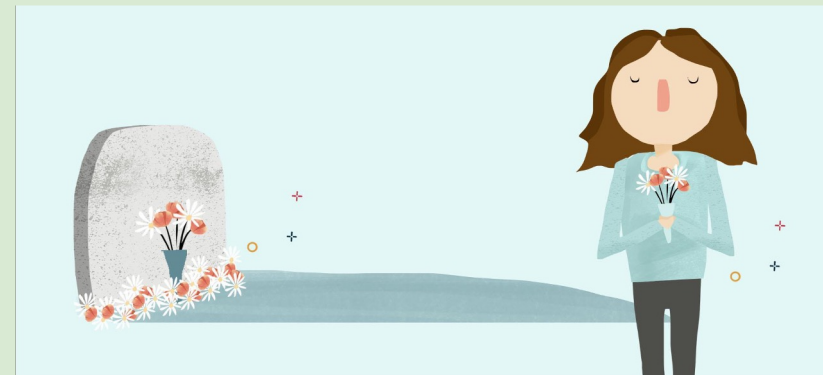
- Felnőttekéhez hasonló gyász
- Érzelmek nyíltabb megélése
- Mély baráti kapcsolatok
- Temetési folyamatokba való részvétel fontossága
- Temetés utáni hetekben érzelmi kavalkád
- Sírlátogatás: egyedül
- Vallásosság, hit: vigasz

A prevenció/edukáció fontossága a gyerekek gyászában

Haine et al.(2008) - normalizálni a gyászfolyamatot & a jövővel kapcsolatos szorongás csökkentése

1. sokféle érzelmet élnek át
2. az önhibáztatás eloszlatása
3. szabad beszélni az elhunyról
4. gyakori, hogy álmodnak az elhunyról és/vagy azt hiszik, látják őt
5. soha nem fogják elfelejteni az elhunytat

→ hiányterület (vs. külföldi gyakorlatok)

→a gyász TERMÉSZETES reakció - egyéni és családi önsegítő módszerek, önsegítő csoportok

→a megküzdési mechanizmusokat a felnőtt modellből tanulják meg, vagy legalábbis, ha beszélnek velük ezekről

→ a szülőknél megjelenő téves/túlzott aggodalom eloszlatása

→ ha a szülő érzelmileg nem elérhető, tudjon másra támaszkodni (pl: iskola, szociális munkás, pszichológus, lelkész, kortárs segítők stb.)

→veszélyeztetett csoportok (gyermeküket elvesztett szülők, befejezett öngyilkosság)

→komplikált gyászfolyamat felismerése és professzionális segítség

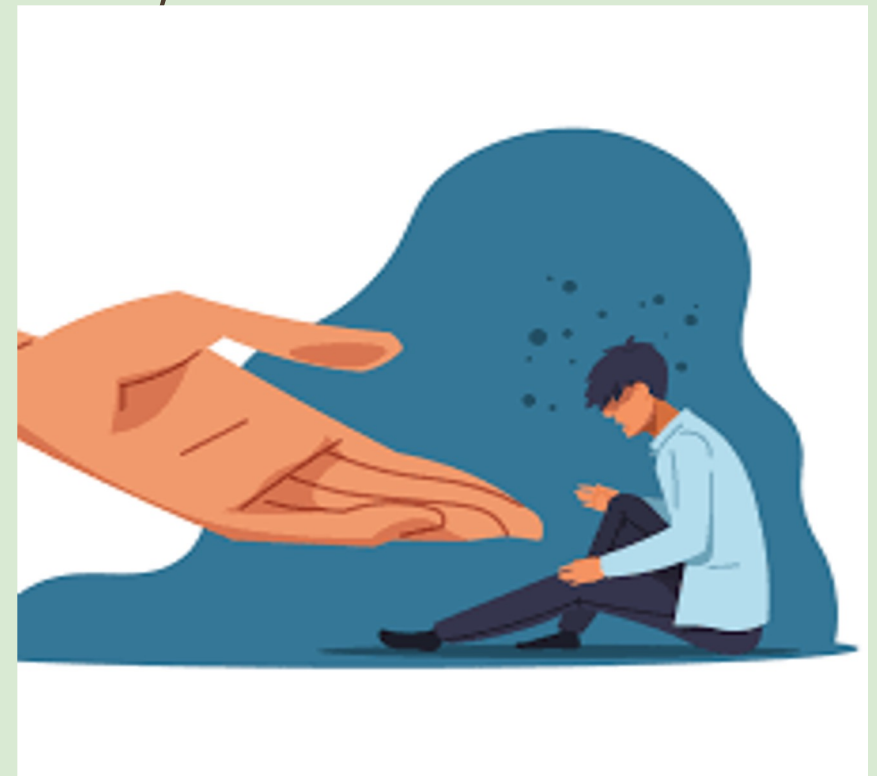
A gyermekkel kapcsolatban a fontos célkitűzések

Preventív szinten

- kora gyermekkorban megkezdődő edukáció
- a gyermek életkori sajátosságainak megfelelő őszinte, informatív családi (iskolai) beszélgetések
- temető- és beteglátogatások
- temetésen való részvétel

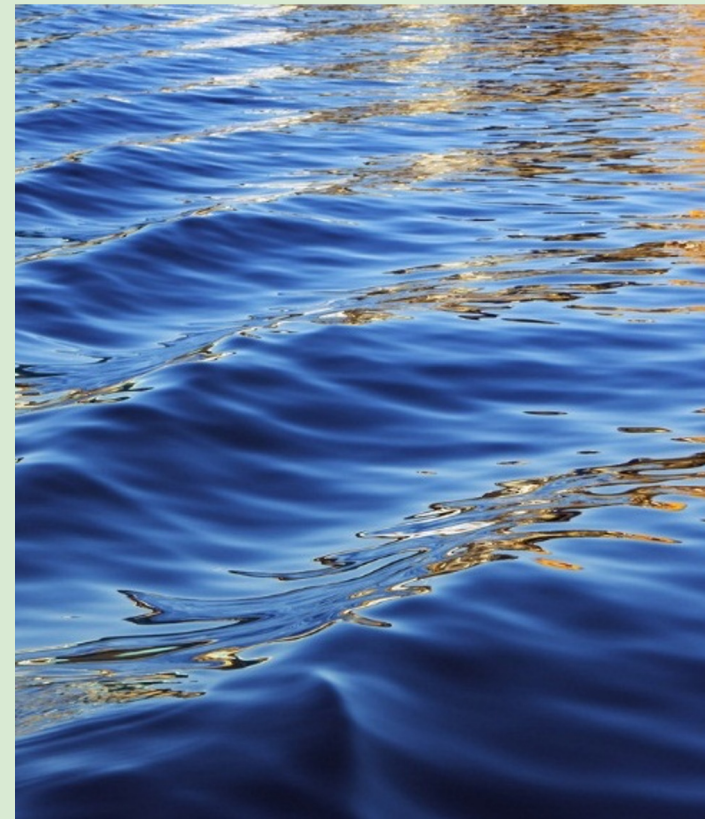
Konkrét veszteséget követően

- Az emlékezés bármilyen formája segít.
- Negatív érzések oldása
- Gyászritusok szerepe, kialakítása

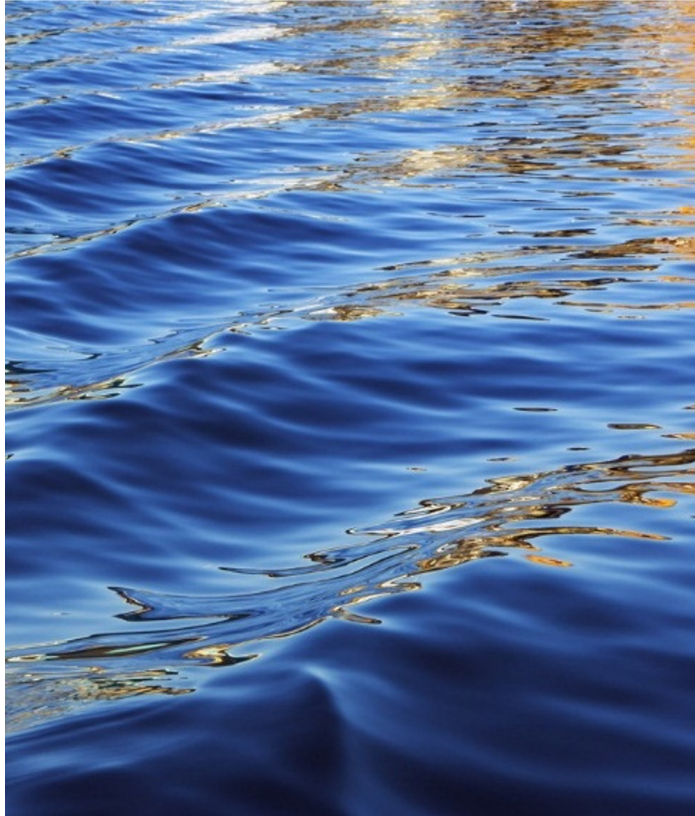

Kapcsolati menedék

Köszönjük az értő
figyelmet!

Irodalomjegyzék

- Pilling J.(2003): Strukturális technikák a gyászolók önsegítő csoportjában. Kharón Thanatológiai Szemle, 7 (1-2), 97-122.
- Pilling J. (1999): A gyász lélektana és a gyászolók segítésének lehetőségei.
<https://semmelweis.hu/klinikai-pszichologia/files/2017/02/Pilling-J%25C3%25A1nos-A-gy%25C3%25A1sz-l%25C3%25A9lektana.pdf>
- Révész R. L. (2021): Prevenációs előadások lehetőségei mesékkel- a veszteségek, halál, a gyász és a válás témájában, az óvodában és az iskolában. Tabu a Gyermekirodalomban, Magyar Gyermekirodalmi Intézet, 145-167.
- Simkó Cs. (2009): Hogyan segítsünk gyermekünknek elfogadni az elfogadhatatlant? Tájékoztató pedagógusoknak és szülőknek a gyászoló gyermek segítéséhez. Kharón Thanatológiai Szemle, 2009(4).
- Szeriné Dr. O. E. (2023): A családi rituálék jellemzői és hatásai. Mindset Pszichológia.
<https://mindsetpszichologia.hu/a-csaladi-ritualek-jellemzoi-es-hatasai>
- www.grievingstudents.org
- Heath, M. A., & Cole, B. V. (2012). Strengthening classroom and teachers' emotional support for children following a family member's death. *School Psychology International*, 33(3), 243-262. doi: 10.1177/0143034311415800

Beszélgetés elkezdése...

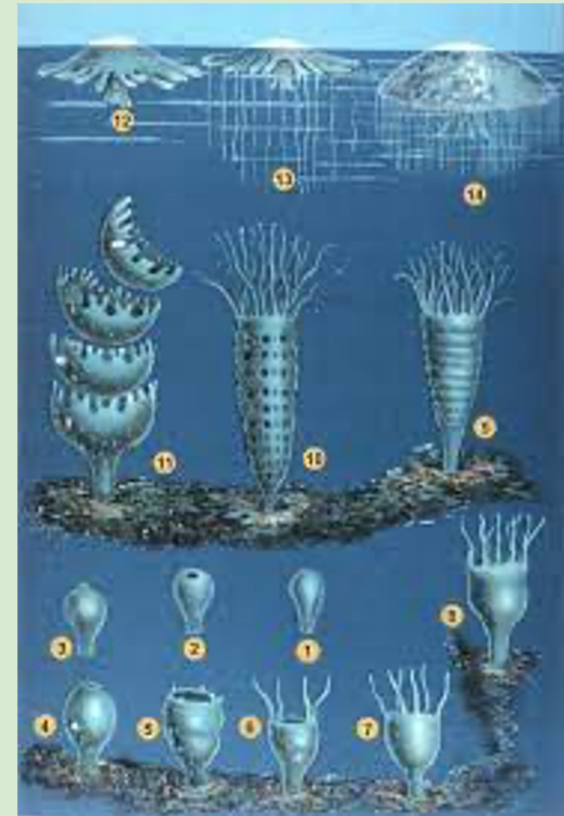
Elérhetőség + Lehetőség megteremtése → Tükrözés + Feltáró kérdések

- Együttérzés kifejezése ("Hallottam, mi történt, és őszintén sajnálom, hogy ilyen veszteséget kell átélned.")
- Visszajelezni, amit látunk ("látom, hogy nagyon elrévedsz/lehajtod a fejed, és arra gondoltam, talán szomorú vagy.")
- Egyszerű, direkt, nyitott végű kérdések ("Hogy van a családod?")
- Praktikus tanácsok megosztása (pl. mit mondhat, ha részvétet nyilvánítanak neki)
- Aktív hallgatás és a csend "tartása"
- Korlátozzuk a személyes veszteségélmények megosztását, más veszteségélményekkel való összehasonlítást.
- Ajánljunk fel lehetőségeket, hogy kikkel beszélhet a veszteségről.
- Engedjük, hogy a saját érzéseiket fejezzék ki (személyes kontrollérzet)!
- Normalizáljuk a büntudatot!
- A gyerek dühére nem reagálunk.
- Tartsuk fenn a kapcsolatot.

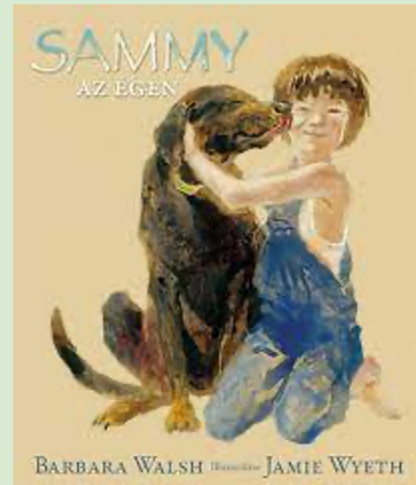
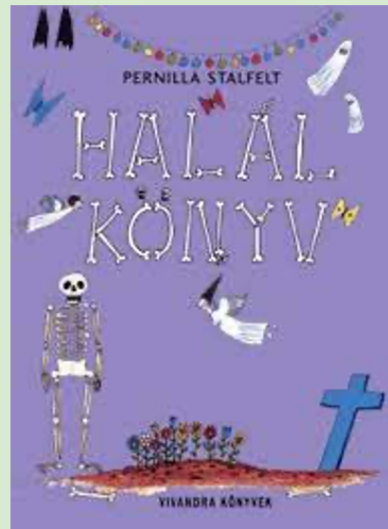
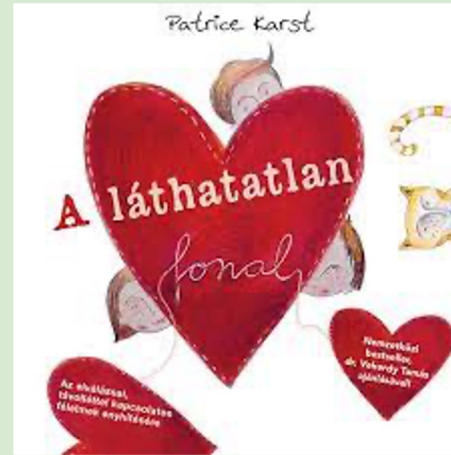
Ha nem kész még beszélni, de a tudat, hogy van valaki, aki elérhető, nagyon fontos!

Alsós korosztály

- Körforgás
- Fajok életének véglegessége

Mesék, könyvek

Filmek

Sokan úgy hiszik, hogy a lelkük haláluk után Istenhez jut.

A lélek talán kiszáll a testből. Láthatatlan. Könnyen felrepülhet a mennyországba, ami ott lehet valahol a világűrön túl.

Isten pedig ott vár mindazokra, akik meghaltak.

Lehet, hogy Isten így néz ki...

vagy így... szakállal.

A mennyországban a holtak talán angyalokká változnak...

Vannak, akik nem hisznek abban, hogy Isten létezik. Úgy képzelik, hogy amikor meghalunk, egyszerűen csupa fekete minden, és nincs tovább, VÉGE!

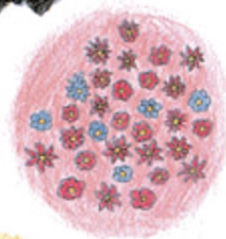
De sokan a feketét túl komornak tartják, szerintük inkább a halál után minden kék...

vagy aranyzínű...

vagy virágos...

A halál egészen váratlanul is érkezik. Egyik nap még él a nagypapa, de másnap talán már nem találkozhatsz vele. Minden nagyon üres és szomorú ilyenkor.

Szeretnéd tudni, mi történik velünk, miután meghaltunk?
A választ senki nem tudja, csak aki már meghalt.

Különböző kultúrák világképei

Beszélgetés

- különféle halálnemek
- halálfélelem
- találkozás a halállal

